

ПЕТЛИК Вікторія Олександрівна,
курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України

Науковий керівник:

ЧУКАНОВ Андрій Ігорович,
старший викладач кафедри
загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Процес деколонізації пам'яті в сучасній Україні перестав бути виключно сферою академічних дискусій чи культурних ініціатив, перетворившись на фундаментальний складник стратегії національної безпеки. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації питання ідентичності, історичної спадщини та символічного простору набули статусу екзистенційних чинників, що визначають спроможність держави до опору та подальшого суверенного розвитку. Сучасна гуманітарна політика України базується на розумінні того, що тривала імперська присутність у ментальному та фізичному просторах країни була не випадковим історичним епізодом, а цілеспрямованою стратегією нівелювання української суб'єктності. Російська імперська політика протягом століть базувалася на запереченні української незалежності та поширенні переконання, що Україна не є справжньою країною, а українці – справжньою нацією [1]. Таке глибоке вкорінення імперських наративів потребує радикального переосмислення, яке в науковому дискурсі визначається як сек'юритизація пам'яті – використання історичних наративів як інструменту державної стійкості та дипломатичного залучення [2].

Для розуміння деколонізації як безпекового чинника необхідно проаналізувати природу російського колоніального проєкту. Протягом більшої частини своєї історії територія сучасної України перебувала під іноземним пануванням, а українці часто позначалися в імперській історіографії як «неісторична нація», позбавлена безперервності або історичної легітимності через втрату державних інститутів [1]. Це зумовило специфіку російської колонізуючої стратегії, яка, на відміну від класичних західноєвропейських моделей, була спрямована не лише на економічну експлуатацію, а на повне розчинення української ідентичності в загальноімперському дискурсі. Механізми виробництва знань, створені в цей період, продовжували діяти навіть після проголошення незалежності України

у 1991 році, диктуючи тематичний обсяг наукових досліджень та формуючи наратив про «триєдиний народ» [3].

У центрі сучасних деколонізаційних процесів стоїть концепція онтологічної безпеки, яка передбачає стабілізацію та безперервність колективної ідентичності держави в умовах екзистенційних розривів, спричинених війною [2]. Коли держава втрачає контроль над власним наративом минулого, вона стає вразливою до зовнішніх маніпуляцій. Російська федерація активно використовує історичну пам'ять як об'єкт гібридної війни, намагаючись нав'язати власні інтерпретації подій для легітимізації агресії. Таким чином, деколонізація пам'яті стає механізмом «онтологічного пошуку безпеки», де держава прагне захистити свою самоідентичність і зберегти цілісне розуміння свого існування [2].

Україна стала першою серед посткраїн, де російські імперські практики мали системний характер, що офіційно інституціоналізувала політику деколонізації через законодавство. Ключовим інструментом цього процесу став Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів», ухвалений у 2023 році. Цей закон визначає «російську імперську/колоніальну політику» як систему заходів, спрямованих на асиміляцію українського народу, знищення його мови, культури та вчинення масових репресій [2].

Законодавче закріплення деколонізації перетворює її з культурної ініціативи на обов'язкову державну політику. Це передбачає заборону символіки російської імперської політики в публічному просторі, перейменування топонімів, названих на честь діячів імперії, та демонтаж пам'ятників, що глорифікують колоніальне минуле. Важливо, що закон передбачає певні винятки: символіка може зберігатися в музейних експозиціях, наукових працях та навчальних матеріалах, якщо вона не використовується для виправдання імперської політики. Це свідчить про виважений підхід, де метою є не знищення історії, а зміна фокусу її сприйняття – від об'єкта колонізації до суб'єкта власної долі.

Державна політика деколонізації розглядається як інструмент зміцнення національної єдності під час війни. Вона дозволяє стабілізувати самонаратив держави, пов'язуючи сучасну боротьбу з багатовіковим опором імперському тиску. У цьому контексті Український інститут національної пам'яті виконує функцію центрального органу, що визначає та впроваджує заходи з деколонізації, включаючи ідентифікацію імперських символів та просвітницьку діяльність [2].

Фундаментальним етапом деколонізації є трансформація світогляду, яка полягає в остаточному подоланні «постколоніального синдрому». Цей стан характеризується тривалою психологічною та соціокультурною прихильністю до колишнього імперського центру, що продовжує існувати навіть після офіційного проголошення державної незалежності. У повсякденному житті

такий синдром проявляється через «креолізацію» суспільства – феномен, коли певна частина громадян досі ідентифікує себе крізь призму цінностей і наративів «руського міра». Це не лише гальмує суспільний розвиток, а й створює небезпечні внутрішні розколи, які стають прямим викликом для національної безпеки.

Своєю чергою, деколонізація колективної пам'яті потребує повної емансипації українського культурного та літературного простору від багаторічного імперського впливу. Цей процес можна порівняти з болісним, але необхідним «одужанням», яке передбачає глибоку рефлексію над минулим та рішучу відмову від нав'язаних десятиліттями комплексів меншовартості. Тільки через таку інтелектуальну свободу можливе формування самодостатньої національної ідентичності.

Проте шлях до ментального визволення суттєво ускладнюється поточною мовною ситуацією. Інерція колоніального минулого та звичка до упокорення часто призводять до того, що державний статус української мови в публічному просторі ігнорується або нівелюється. Таке становище є наслідком тривалого імперського тиску, подолання якого вимагає не лише політичної волі, а й усвідомлених зусиль кожного громадянина у справі утвердження рідного слова.

Деколонізація пам'яті в Україні – це не просто зміна назв на мапах, а фундаментальна перебудова національної ідентичності на засадах суб'єктності та суверенітету. Вона виступає як фактор національної безпеки, що забезпечує онтологічну стійкість держави в умовах війни. Завдяки поєднанню правових механізмів, наукового переосмислення та суспільної емансипації, Україна долає спадщину імперського домінування, створюючи передумови для стабільного демократичного розвитку.

Для академічної спільноти цей процес відкриває нові можливості для наукового пошуку та виховання покоління, вільного від колоніальних комплексів. Деколонізація є тривалим процесом, що потребує інтелектуальної чесності, відваги у постановці незручних питань та здатності будувати майбутнє, виходячи з власного досвіду та національних інтересів. Зрештою, саме перемога у боротьбі за пам'ять є запорукою остаточного виходу України з-під імперського впливу та її утвердження як повноправного члена світової спільноти.

Список використаних джерел

1. Denysova K. Decolonisation, De-Communisation and De-Russification of the Ukrainian Cultural Space. *Immediations Online*. 2022. No. 19. URL: <https://courtauld.ac.uk/research/research-resources/publications/immediations-postgraduate-journal/immediations-online/immediations-no-19-2022/decolonisation-de-communisation-and-de-russification-of-the-ukrainian-cultural-space/>.
2. Terentyeva O. The Right to Freedom: State-driven Institutionalization of Decolonization Through Memory Politics in Ukraine (2022-2024). *Global Studies Quarterly*. 2025. Vol. 5, Issue 4 (October). Article ksaf107. URL: <https://academic.oup.com/isagsq/article/5/4/ksaf107/8405666>.

3. Demchuk S. Decolonizing Ukrainian Art History. *Nationalities Papers*. First View. 2024. P. 1–25. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/decolonizing-ukrainian-art-history/BADB72BD0A63CAC47C9AA59FCF7ED167>.

ПІКОВСЬКА Іванна Дмитрівна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ВОРОБІЙОВА Юрїєвна Ганна,
доцент кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
політичних наук

УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЯК КЛЮЧОВИЙ МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Українська мова є ключовим елементом національної ідентичності, оскільки саме через неї передаються історичний досвід, культурні цінності та колективна пам'ять. Мова виконує не лише комунікативну функцію, а й символічну, відображаючи належність до української політичної нації. У сучасних умовах повномасштабної війни її значення значно посилилося. Використання української мови стало індикатором суспільної позиції, національної свідомості та стійкості.

Метою дослідження є визначення ролі української мови як маркера національної ідентичності та аналіз її трансформації під впливом сучасних соціополітичних процесів. Основні завдання дослідження:

1. Дослідити історичну роль української мови у формуванні національної ідентичності.
2. Проаналізувати мовну асиметрію в Україні до 2014 року.
3. Оцінити трансформацію мовної поведінки після початку війни у 2014 і 2022 роках.
4. Виявити соціальні та світоглядні функції української мови у сучасному суспільстві.

Формування української національної ідентичності історично відбувалося через мову як головний механізм збереження культурної та соціальної спадковості. У періоди відсутності власної державності українська мова забезпечувала єдність спільноти та виконувала функцію маркера культурної ідентичності.